

مقاله پژوهشی: تحلیل بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت راهبردی مسائل زنان و حجاب اسلامی (با تأکید بر رخدادهای پاییز ۱۴۰۱)

هادی صادقی اول^۱، اکبر شفیعی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۰۷

چکیده

بی‌شک ازجمله رخدادهای مهم سیاسی ایران در دهه اخیر، تحولات اعتراضی سال ۱۴۰۱ و حوادث مربوط به زنان و حجاب اسلامی در قبل و بعد آن بود که تحلیلگران در خصوص علل این رخدادهای ماهیت، ابعاد و نحوه مدیریت آن، دیدگاه‌های مختلفی را مطرح نمودند. با چنین نگرشی هدف از این پژوهش واکاوی این مساله می‌باشد که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت راهبردی مسائل زنان و حجاب اسلامی در تحولات ۱۴۰۱ و حوادث قبل و بعد آن، ایشان چه راهبردی را اتخاذ نمودند؟ یافته‌های این پژوهش که ناظر بر روش تحلیل مضمون بیانات ایشان (۱۵ فیش منتخب از بیش از ۱۰۰ فیش بررسی شده از زمستان ۱۳۹۶ تا زمستان ۱۴۰۳) است، گویای آن است که مواضع ایشان مطابق با نظریه‌های مدیریت بحران در چهار مرحله «پیشابحران»، «حین بحران»، «پسابحران» و «فراسوی بحران» قابل تحلیل است. در مرحله پیشابحران استعارات فرهنگی/سیاسی (با هدف تنویر مساله شیخون فرهنگی)، در مرحله حین بحران استعارات سیاسی/حقوقی (با هدف روشن سازی نقش بیگانگان در حوادث ۱۴۰۱ و پرهیز از دوقطبی شدن جامعه در مساله حجاب)، در مرحله پسابحران استعارات فرهنگی/هویتی (با هدف تبیین نقش انقلاب اسلامی در ارتقای جایگاه هویت زنان و اهمیت حفظ حجاب و عفاف) و در نهایت در مرحله فراسوی بحران، استعارات سیاسی و اجتماعی (با هدف پیش‌گیری از بحران‌سازی مجدد بیگانگان) مورد نظر ایشان بوده است.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، بحران، حجاب، زنان، تحولات ۱۴۰۱.

^۱ . استادیار علوم سیاسی دانشگاه شیراز؛ نویسنده مسئول؛ رایانامه: hadi.sadeghi.aval@gmail.com

^۲ . دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه شیراز.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین تحولات سیاسی که در یک دهه اخیر در ایران به وقوع پیوست، رخدادهای پاییز ۱۴۰۱ بود که برخی معتقدند ریشه نمادین آن بویژه از مسائلی چون برداشتن روسری در زمستان سال ۱۳۹۶ توسط چند دختر (که موسوم به «دختران خیابان انقلاب» شدند)، آغاز شد که البته خود دنباله «تحولات فضای مجازی» و بویژه «کمپین چهارشنبه‌های سفید» و «آزادی‌های یواشکی» بود. تحولاتی که در نهایت در سال ۱۴۰۱ با فوت خانم مهسا امینی، تبدیل به مجموعه حوادث سیاسی پاییز ۱۴۰۱ شد که تاکنون دیدگاه‌های مختلفی در خصوص علل وقوع آن، ماهیت آن (از حیث جنبش، اغتشاش، بحران و...)، چگونگی مدیریت آن، نحوه پردازش رسانه‌ای آن، تحولات نسلی و سبک زندگی تأثیرگذار بر این رخدادها و نقش بیگانگان در وقوع و تشدید آن مطرح شده است.

با این حال با توجه به پررنگ بودن بُعد فرهنگی تحولات سیاسی ۱۴۰۱، یکی از ابعاد مهم مدیریت آن که مساله اصلی این تحقیق می‌باشد، رویکرد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به مدیریت این تحولات و بویژه مسائل زنان و حجاب اسلامی بود که معمولاً در مواضع و بیانات عمومی و رسمی ایشان دیده می‌شود. خصوصاً اینکه شعار اصلی جریان اعتراضی «زن، زندگی، آزادی» بود و تلاش داشت که سبکی از پوشش غربی و لیبرال را برای زنان و دختران ایرانی ترویج نماید و رهبر معظم انقلاب اسلامی هم همواره نسبت به «تهاجم فرهنگی» و «شیخون فرهنگی» که یکی از اهداف اصلی آن زنان و حجاب اسلامی بوده است، توجه داشته‌اند.

بر این اساس این پژوهش به دنبال پاسخ به این مساله اساسی است که متناسب با تحلیل محتوای مواضع رهبر معظم انقلاب، رویکرد ایشان به زنان و مساله حجاب در تحولات ۱۴۰۱ و قبل و بعد آن چگونه بوده و مبتنی بر چه انگاره‌هایی معنا یافته است؟ بر مبنای فرضیه پژوهش، نگرش آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت تحولات ۱۴۰۱ در حوزه زنان و حجاب، می‌تواند با رویکردهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و حتی حقوقی و در چهار مرحله «قبل از بحران»، «حین بحران»، «بعد از بحران» و «مابعد بحران» بررسی و نتایج استخراج شود.

با چنین نگاهی اهمیت و ضرورت این پژوهش هم در چند محور اساسی قابل بحث است: اول اینکه بخش مهمی از شیوه‌های مدیریت بحران و ناآرامی‌های اجتماعی، معمولاً در بیانات مقامات مسئول هر کشور آشکار می‌شود. در ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت ناآرامی‌های سال‌های اخیر (مثل رخدادهای ۱۳۸۸، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱)، همواره سعی بر تبیین و روشن‌نگری داشتند. بر همین اساس شناخت ابعاد بیانات ایشان در حوادث ۱۴۰۱ و تحولات قبل و بعد از آن (که مساله زنان و حجاب بسیار برجسته

بود) بسیار مهم می‌باشد. دومین محور در اهمیت پژوهش آن است که مساله زنان و حجاب، بخش مهمی از هویت فرهنگی انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. در سال‌های اخیر در نتیجه مسائلی چون گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، تا حدودی این بنیان فرهنگی در جامعه ایران به مخاطره افتاده است که در رخدادهای ۱۴۰۱ بیش از هر زمانی دیده شد. بنابراین بررسی رویکرد رهبر معظم انقلاب در زمینه سیاست‌گذاری پیرامون زنان و حجاب اهمیت مضاعفی پیدا می‌کند. ضمن اینکه شناخت بخش مهمی از علل رخدادهای ۱۴۰۱ در بیانات رهبری انقلاب بیان شده است و تحلیل بیانات ایشان می‌تواند الگوهای راهبردی در جهت پیشگیری از حوادث مشابه را به دست دهد.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

الف. پیشینه‌شناسی تحقیق

در ارتباط با بحران ۱۴۰۱ و ادبیات پژوهش مرتبط با آن، منابع موجود در دو طیف دسته‌بندی شده‌اند: ۱-۲. منابع دسته اول: این منابع بیشتر جامعه‌شناسی سیاسی تحولات پاییز ۱۴۰۱ را مدنظر قرار داده که برخی از آنها در جدول زیر می‌باشد.

جدول شماره (۱): منابع و مستندات مربوط به ماهیت بحران ۱۴۰۱

نام اثر (سال نشر)	نویسنده / نویسندگان	نام نشریه	یافته‌ها
رخداد زن، زندگی، آزادی و نبرد بر سر تسخیر فضا (۱۴۰۱)	حامد طاهری کیا	مطالعات فرهنگی و ارتباطات	تحلیل بنیان‌های تحولات فکری- فرهنگی زنان در دوره کنونی و تاثیر آن بر ایجاد فضای فکری- فرهنگی متفاوت در جامعه
شناسایی و تبیین گفتمانهای ناظر براغت‌شاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی (۱۴۰۳)	اسماعیل کلاتری	جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی	تحلیل دلایل رخدادهای ۱۴۰۱ از منظر چهار گفتمان «مواجهه تمدنی اسلام و غرب»؛ «کژکارکردهای حکمرانی»؛ «ضعف رویکرد الهی در نظام تربیت رسمی و غیررسمی»؛ و «شیوع سبک زندگی غربی»
تحلیل امنیتی- اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ (۱۴۰۱)	حسن مفخمی شهرستانی/ علی احتشامی	نشریه علمی انتظام اجتماعی	تحلیل ماهیت رخدادهای ۱۴۰۱ در بستر تحلیل ارتباطات اینترنتی برای به‌دست گرفتن افکار عمومی جوانان، زنان و اقلیت‌های دینی/قومی
تحلیل جامعه‌شناختی ناآرامی-	محمدجمیری/محمدکشاورز	جامعه‌شناسی	بررسی علل رخدادهای ۱۴۰۱ از منظر نظریه

های خشونت‌آمیز پاییز ۱۴۰۱ (۱۴۰۳)		سیاسی انقلاب اسلامی	محرومیت نسبی و تاکید بر ترکیبی بودن علل این رخدادها در زمینه‌هایی چون گسل‌های نسلی، قومی، جنسیتی و مشکلات اقتصادی.
واکاوی ابعاد ناآرامی‌های ۱۴۰۱ از منظر جنگ ترکیبی (۱۴۰۲)	احمد رضایی	فصلنامه انتظام اجتماعی	تبیین علل رخدادهای ۱۴۰۱ با رویکرد تحلیل مضمون و تطبیق آن بر سطوح نرم، نیمه سخت و سخت و سخت جنگ ترکیبی با بهره‌گیری از مشارکت خبرگان حوزه امنیت و نیروهای مسلح در تهران

۲-۲. منابع مربوط با مدیریت بحران‌های سیاسی توسط رهبری انقلاب (با تاکید بر بحران ۱۴۰۱): این منابع در خصوص بحران‌های سیاسی بعد از انقلاب و بویژه بعد از حوادث ۱۳۸۸ بحث نموده‌اند. با این حال در این قسمت متناسب با محتوای این پژوهش، منابعی را ذکر می‌کنیم که بیشتر مبتنی بر مدیریت این بحران‌ها می‌باشد.

جدول شماره (۲): منابع و مستندات مربوط به نقش آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت بحران‌های

سیاسی

نام اثر (سال نشر)	نویسنده / نویسندگان	نام نشریه	یافته ها
رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) (۱۳۹۹)	محمود عسکری	مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی	تحلیل محتوای بیانات رهبر انقلاب در خصوص ناآرامی‌های سیاسی ایران (تا سال ۱۳۹۸) با طبقه-بندی موضوعی رویکرد ایشان به مضامینی چون «تعریف ناآرامی‌ها»، «ماهیت»، «سابقه ایجاد»، «بهبادهای شروع»، «نقش بیگانگان»، و ...
واکاوی مدیریت رهبری امام خامنه‌ای در مهاراغت‌شاشات سال ۱۴۰۱ (۱۴۰۳)	حمید علوی وفا/ شعیب محمدی	فصلنامه مدیریت بحران	تحلیل مواضع آیت‌الله خامنه‌ای در حوادث ۱۴۰۱ با تاکید بر دو حوزه نقش بیگانگان و ضرورت جبهه منسجم داخلی در مقابله با آن
مدیریت امام خامنه‌ای در بحران‌ها (مطالعه موردی بحران قبل از	علیرضا سوری	فصلنامه مطالعات	تحلیل مواضع رهبر انقلاب در خصوص دخالت و نقش آفرینی بیگانگان و معارضان در انتخابات

انتخابات (۸۸) (۱۳۹۶)	مدیریت بحران	۱۳۸۸
----------------------	--------------	------

در خصوص منابع مرتبط با نقش رهبر معظم انقلاب در مدیریت ناآرامی‌های سیاسی در ایران، شاید یکی از مهمترین اشکالاتی که وجود دارد آن است که با اتخاذ رویکردی کلی‌نگر، طبقه‌بندی موضوعی نحوه مدیریت بحران ایشان (به لحاظ ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) را در نظر نمی‌گیرد. در حالی که به زعم نگارندگان، همچنانکه هر بحران سیاسی دارای ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و... می‌باشد، تمرکز بر روی هر یک از این ابعاد، دقت موضوعی و ادراکی بیشتری می‌تواند ایجاد کند. با چنین نگاهی در این پژوهش بر مساله زنان و حجاب (که مبین بُعد فرهنگی بحران ۱۴۰۱ می‌باشد) تاکید است. ضمن اینکه نوآوری دیگر این پژوهش در مقایسه با آثار فوق آن است که از رویکرد چهار مرحله‌ای مایکل برجر بهره می‌گیرد که در پژوهش‌های فوق چنین رویکرد روشی وجود ندارد.

ب. مبانی نظری تحقیق

تعریف بحران و مفاهیم مرتبط

بحران که بعد از جنگ جهانی دوم در ادبیات علوم سیاسی، جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد، به معنای یک تهدید آشکار است که یک نظام سیاسی را متاثر ساخته و نظام، وادار به رویکردهای مدیریتی و کنترلی نرم و سخت می‌شود. (ساوه‌درودی، خلیلی و ملکی، ۱۳۹۲: ۴۰-۳۹) در تعریفی دیگر بحران وضعیتی است که به طور بالقوه بتواند صلح مستقر را به اغتشاش مبدل سازد. (ذاکری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۶۶) غیر از این از دیگر ویژگی‌های بحران، به هم ریختن نظم، به مخاطره افتادن منافع آشکار و پنهان نظام، به هم ریختن تعادل نظام، فقدان سابقه قبلی و بروز یکبارگی آن می‌باشد. (امیری وسعدت‌اکبری، ۱۴۰۳: ۱۴) با توجه به این تعاریف در بحران، معمولاً ارزش‌های پایه نظام مورد هدف قرار می‌گیرد و طبیعتاً حامیان آن می‌توانند از مدت‌ها قبل و در طیف‌های فکری مختلف فعال شوند. با این حال بحران با مفاهیمی مثل اغتشاش و ناآرامی شباهت‌ها و تمایزاتی دارد. مثلاً اغتشاش آشکارگی بالایی دارد؛ چرا که با ثمره آن یعنی ایجاد ناامنی برای نظام سیاسی پیوند دارد و چون اغتشاشگران خود را در پیوند با نظام سیاسی نمی‌بینند، رفتارهای هیجانی و مبتنی بر خرابکاری در آن زیاد دیده می‌شود. بدین ترتیب اغتشاش به اقدامات تهدیدآمیز علیه ثبات و امنیت ملی اطلاق می‌شود و در آن مقاومت، تمرّد و مخالفت علیه نظام سیاسی مستقر دیده می‌شود. (امیری و نفاوی، ۱۳۹۵: ۵۵) در مقابل ناآرامی، اگرچه وجه آشکارگی دارد؛ اما الزاماً سیاسی نبوده و حتی گاهی برای تحقق مطالبات قانونی است که گروه‌های مختلف جامعه دارند. ضمن اینکه ناآرامی‌ها، متناسب با شرایط می‌تواند محدود و یا گسترده باشد؛ نظام هدف‌گزاری کوچک یا کلان را دنبال کند و

ارزش‌های متنوع بنیادین یا اولیه یک نظام سیاسی را تغییر دهد. بر این اساس شاید جدول زیر در تمایز و تشابه مفاهیم فوق بتواند رهگشا باشد.

جدول شماره ۳: تمایزات بحران، اغتشاش و ناآرامی سیاسی (منبع: نگارندگان)

نوع معیار	بحران سیاسی	اغتشاش	ناآرامی
میزان آشکارگی	نهفته و بالقوه/ آشکار و بالفعل	آشکار و بالفعل	آشکار و بالفعل
نظام هدف‌گذاری	تغییر ارزش‌های پایه	ایجاد ناامنی و بی‌ثباتی	عمدتاً ترکیبی
گروه‌های درگیر	طیف‌ها و گروه‌های متنوع	عمدتاً نیروهای مخالف و معاند	طیف‌ها و گروه‌های متنوع

در خصوص ماهیت تحولات ۱۴۰۱، اگرچه می‌توان با نگرش مبتنی بر اغتشاش و ناآرامی هم این تحولات را بررسی نمود؛ اما این پژوهش درصدد تطبیق عناصر بحران در بررسی این تحولات است. چرا که این تحولات، وجوه همزمان نهفته و آشکاری علیه نظام سیاسی آن داشت و طیف‌های مختلفی از جامعه در آن درگیر شدند. ضمن اینکه مطابق با تعاریف فوق‌الذکر از بحران، در این تحولات یکی از مبانی اصلی هویتی انقلاب یعنی حجاب هدف قرار گرفت و فعال‌تر شدن دشمنان و بیگانگان در این حوادث، خود گویای وجه دیگری از شباهت آن به بحران بود. غیر از استدلالات فوق، مایکل برچر (که نظریه بحران او بنیان نظری این پژوهش است) معتقد است یک بحران در سطح یک جامعه عمدتاً مبتنی بر داده‌های ادراکی است با سه شرط لازم و کافی محیط درونی یک کشور که عبارتند از: تهدید علیه ارزش‌های پایه، وقت محدود برای پاسخگویی به تهدیدات مذکور، و همچنین احتمال درگیری و مداخلات امنیتی. (برچر، ۱۳۸۲: ۳۵) که در تحولات ۱۴۰۱ این شروط کمابیش دیده شد.

مدیریت بحران

معمولاً گفته می‌شود مدیریت بحران، راهکارهای دستیابی به راه حلی معقول برای برطرف کردن شرایط غیرعادی به گونه‌ای است که منافع و ارزش‌های اساسی، حفظ و تامین گردند و لذا مساله اصلی در مدیریت بحران، چگونگی سنجش فوری و اولویت تهدید است (باغبانی، ۱۳۹۹: ۹۸). بر همین اساس در طرحی که توسط سازمان ملل متحد و دفتر امور حوادث غیرمترقبه در مدیریت بحران ارائه شده است،

مدیریت بحران به چهار رکن اساسی کاهش خسارت، آمادگی، واکنش اضطراری و بازسازی تقسیم شده است. (خزاعی، یقینی و خزاعی، ۱۳۹۹: ۱۵۰) با این حال با توجه به رویکرد پلکانی چارچوب نظری این پژوهش در مدیریت بحران، این تعبیر از مدیریت بحران پذیرفته شده که مجموعه اقدامات برنامه‌ریزی شده‌ای است که با هدف پیشگیری، یا کنترل بحران و زدودن آثار و احتمال برگشت آن و در مراحل مختلف قبل، حین و پس از بحران صورت می‌گیرد (رحیمی، ۱۴۰۳: ۶).

نظریه بحران مایکل برچر

اندیشمندان مدیریت بحران برای فهم عمیق‌تر مراحل بحران و شیوه مدیریت آن، الگوهای چند مرحله‌ای را در نظر گرفته‌اند. مثلاً ریچاردسون الگوی سه مرحله‌ای پیش از بحران، حین بحران و پس از بحران را ارائه نمود (ریچاردسون، ۱۹۹۴: ۴۱). فینک الگوی چهار مرحله‌ای عملیات و بررسی جامع موقعیت بحران، تهیه برنامه عملی، ایجاد گزینه‌های راهبردی و اجرای گزینه‌ها را ارائه می‌دهد (روشندل اربطانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۷۰). و پیرسون و میتراف الگوی پنج مرحله‌ای تشخیص نشانگان بحران، مرحله آماده‌سازی/پیشگیری، محدودیت‌های مهار، بازآفرینی، و نهایتاً یادگیری را دارند (پیرسون و میتراف، ۲۰۰۰: ۴۸)

اما در این پژوهش، الگوی بحران مایکل برچر مورد نظر است. چرا که با دقت مضمونی، تلاش برای فهم و ادراک از بحران، مراحل وقوع و فرآیند بحران و چگونگی مدیریت آن را در نظر می‌گیرد تا الگویی جامع از بحران ارائه نماید. بر این اساس برچر معتقد است یک بحران در سطح یک جامعه عمدتاً مبتنی بر داده‌های ادراکی است. به عبارت دیگر، بحران برای یک دولت از تصور تصمیم‌گیرندگان از فشارهایی که باید بر آنها فائق آمد ناشی می‌شود. به همین ترتیب پایان بحران نیز با آگاهی کامل از کاهش تنش پیوند می‌یابد؛ بنابراین هردو ذهنی است. این ادراک با سه شرط لازم و کافی ناشی از تحولات در محیط درونی یک کشور که عبارتند از: تهدید علیه ارزش‌های پایه، آگاهی از وقت محدود برای پاسخگویی به تهدیدات مذکور، و همچنین احتمال درگیری و مداخلات امنیتی در ارتباط است (برچر، ۱۳۸۲: ۳۶-۳۵). بدین ترتیب اجزای سه گانه ادراکی یک بحران با یکدیگر تعامل داشته و این اجزاء به مثابه واکنشی شناختی به محرک محیطی، باعث احساس فشار روانشناختی می‌شوند. ضمن اینکه خطرناک‌ترین نوع تهدید، تهدید بالاترین ارزش‌ها است که می‌تواند تهدید بقای یک نظام سیاسی باشد (برچر، ۱۳۸۲: ۵۱۲).

برچر با چنین ادراکی از بحران، مراحل مدیریت آن را مشتمل بر موارد زیر بر می‌شمرد:

۱. شروع بحران (دوره پیشابحران)^۱: این شاخص در سطح نظام سیاسی به وسیله فعل و انفعالات ستیزه‌جویانه در بین حریفان و در سطح خرد یا سطح افراد دخیل در بحران به دوره قبل از بحران برمی‌گردد. هر چند فشار تهدید در این مرحله خفیف بوده که این امر باعث می‌شود در این مرحله هیچ حالتی از فعل و انفعالات نابسامان در سطح کلان یا دوره شناخت تهدید در سطح خرد مشاهده نشود. (برچر، ۱۹۹۳: ۵۳)

۲. حوزه گسترش یا تشدید بحران (دوره بحران)^۲: این مرحله به معنای بحران واقعی است که در سطح کلان، مرحله فشار شدیدتر از مرحله شروع بوده و در سطح خرد، این مرحله عمدتاً به دوره بحرانی یک کشور معطوف می‌باشد. مرحله تشدید، به نوعی اوج بحران را نشان می‌دهد. (برچر، ۱۹۹۳: ۱۳۰)

۳. حوزه پسابحران (دوره پایان بحران)^۳: معمولاً با کاهش شدت فعل و انفعالات ستیزه‌جویانه مشخص می‌شود و در سطح خرد این اختصاص به تنزل در شناخت از ارزش تهدید شده و فشار ناشی از محدودیت زمان دارد و در نهایت به نزدیک شدن به دوره قبل از بحران می‌رسد. (برچر، ۱۹۹۳: ۲۳۵)

۴. حوزه تأثیر (دوره فراسوی/مابعد بحران)^۴: عبارت است از تمامی تأثیرات و پیامدهای یک بحران که برای یک نظام در سطح خرد و کلان وجود دارد. تأثیرات یک بحران ممکن است در بلند مدت دیده شود (برچر، ۱۹۹۳: ۲۹۸) با چنین نگاهی نمودار زیر رویکرد برچر به مدیریت بحران را به ما نشان می‌دهد.

نمودار شماره یک. الگوی حوزه‌های بحران مایکل برچر (برچر، ۱۳۸۲: ۴۷۱)

^۱. Crisis onset/pre – Crisis.

^۲. Crisis Escalation/ Crisis.

^۳. Deescalation/End – Crisis.

^۴. Impact/Post – Crisis.

در مجموع آنچه از نظریه بحران برچر برمی‌آید آن است که وی بر دو وجه اساسی در کلیت نظریه خود تأکید دارد. اول «وجه اول. ادراکی - ذهنی» که ناظر بر شناخت ماهیت بحران است و دوم «وجه تقسیم‌بندی مراحل زمانی بحران» که فرآیندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در هر مرحله آن متفاوت است. (برچر، ۱۳۸۲)

روش‌شناسی تحقیق

روش این پژوهش به صورت عام بر مبنای الگوهای تحقیق کیفی و به صورت خاص تحلیل مضمون سند در بررسی بیانات است. برای بررسی دقیق این روش، ابتدا در بررسی قابلیت روایی و پایایی اسناد از رویکرد جان اسکات استفاده می‌شود. بر این اساس اسکات چهار معیار برای داوری کیفیت اسناد معرفی می‌کند تا پژوهشگر بتواند بر مبنای این معیارها از سند در تحقیق کمک بگیرد یا خیر. این معیارها عبارتند از:

اصالت: آیا سند اصیل است و تردیدی درباره منشأ آن وجود ندارد؟

اعتبار: آیا سند عاری از خطا و تحریف است؟

هماندی: آیا سند نمونه بارزی از سندهای شبیه خود است؟

معنا: آیا سند روشن و قابل فهم است؟ (فلیک، ۱۳۹۰: ۲۷۸)

با توجه به معیارهای فوق، نگارندگان تمامی اسناد مورد بررسی مرتبط با بیانات رهبر انقلاب را از منبع رسمی سایت ایشان به نشانی farsi.khamenei.ir اخذ نمودند. ضمن اینکه ضریب هولستی نیز موید و مکمل روش جان اسکات در کدگذاری در این پژوهش است. چرا که برای محاسبه ضریب هولستی از میزان اشتراکات دو کدگذاری انجام شده و تعداد کل دو کدگذاری استفاده می‌شود. در فرمول زیر نحوه محاسبه ضریب هولستی نشان داده شده است.

$$PAO = 2M / (N1 + N2)$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد و N1 و N2 به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. در کدگذاری نگارنده اول و دوم در این پژوهش، مشخص شد که مقدار PAO تقریباً ۸/۱ می‌باشد که در معادله ضریب هولستی عدد مطلوبی در جهت تأیید پایایی است. مسأله دیگری که در تحلیل مضمون استفاده شد، شبکه مضامین است. در اینجا شبکه مضامین بر اساس روندی مشخص، پایین‌ترین سطح قضایای پدیده را از متن بیرون می‌کشد (مضامین پایه)، سپس با دسته‌بندی و تلخیص آنها، به اصول مجردتر و انتزاعی‌تر می‌رسد (مضامین

سازمان‌دهنده) و در قدم سوم این مضامین عالی در قالب استعاره‌های اساسی گنجانده شده و به صورت مضامین حاکم بر کل متن در می‌آیند (مضامین فراگیر) (کیا و فقیهی نژاد، ۱۳۹۷: ۴۶) در اینجا شیوه پیشبرد کار آن بود که بیش از ۱۰۰ فیش مرتبط با زنان و حجاب در بیانات رهبر انقلاب در سال‌های مورد بررسی پژوهش انتخاب و با توجه به مشابهت مفهومی برخی محورهای بیانات، در نهایت مهم‌ترین محورهای بیانات گزینش شد و متناسب با آن برای هر یک از مراحل چهارگانه بحران، چند جدول برای تحلیل مضامین آشکار و یا مستتر بیانات در نظر گرفته شد. این جداول که در ادامه مطرح می‌شود، مشتمل بر ۱۵ محور منتخب از مجموع ۱۰۰ فیش مورد بررسی از بیانات است که در ارتباط با مسائل زنان و حجاب در زمان‌های مرتبط با مراحل چهارگانه بحران مطرح شده و شامل ۸ مورد مضامین فراگیر، ۱۲ مورد مضامین سازمان‌دهنده و ۱۲ مورد مضامین پایه است.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

با در نظر داشتن اندیشه برچر، ابتدا وجه ادراکی-ذهنی رهبر معظم انقلاب از بحران ۱۴۰۱ ارائه می‌شود و بعد از آن به تحلیل وجوه سیاستگذاری ایشان در حوزه زنان و حجاب می‌پردازیم.

الف) تحلیل وجوه ادراکی بحران ۱۴۰۱ در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

برخی از مهم‌ترین وجوه ادراکی بحران ۱۴۰۱ از جانب رهبر معظم انقلاب در گزاره‌های زیر قابل تبیین است:

- تبیین نقش بیگانگان و ضد انقلاب در رخداد های ۱۴۰۱: شاید مهم‌ترین شاخصه مدیریت بحران آیت‌الله خامنه‌ای بعد از وقوع رخداد های ۱۴۰۱، تبیین علل اصلی این رخداد بود. چرا که در طی این حوادث نگاه غالب بیگانگان و معاندان و رسانه‌های آنها این بود که این حوادث پمپاژ نارضایتی-های انباشته شده اقشار مختلف مردم ایران و علی‌الخصوص زنان در طی سال‌های بعد از انقلاب بوده که در حال فوران است. اما رهبر انقلاب در اولین موضع‌گیری، افکار عمومی را به این سمت سوق دادند که این رخدادها با هدف ایجاد ناامنی در ایران در حال رخ دادن است و همه با آگاهی از این مساله، نسبت به این حوادث موضع‌گیری سنجیده داشته باشند. بر همین اساس ایشان در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح در ۱۱ مهر ۱۴۰۱ بیان نمودند: «بنده به صراحت می‌گویم برنامه‌ریزی [اغتشاشات ۱۴۰۱] کار آمریکا، کار رژیم جعلی صهیونیستی و دنباله‌روهای آنهاست... دعوا بر سر مسئله‌ی باحجاب و بدحجاب نیست؛ بحث سر اصل استقلال و ایستادگی و تقویت و اقتدار ایران اسلامی است.» شاید نشانگان اصلی چنین تبیینی این بود که کشورهای غربی از آن حمایت می‌کردند که از جمله شواهد آن، اخراج ایران از کمیسیون مقام زن

سازمان ملل، قرار دادن نام سپاه در لیست گروه‌های تروریستی توسط برخی کشورها همچون سوئد و حمایت از برگزاری تجمعات ضد ایرانی در برخی کشورهای غربی بود. (جمیری و کشاورز، ۱۴۰۳: ۳۱۶)

▪ **تاکید بر جنگ ترکیبی در رخدادهای ۱۴۰۱:** جنگ ترکیبی معمولاً به عنوان ترکیبی از ظرفیت‌های نظامی متعارف، شورش‌ها، تروریسم، جنایت سازمان‌یافته، جنگ نرم‌افزاری و فناوری نظامی توصیف می‌شود. (مبینی دهکردی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۹) برخی اندیشمندان نظیر کورییکو هم ابعاد جنگ ترکیبی را در کاربرد طیف گسترده‌ای از ابزارهای گوناگون به شیوه همگون یا ناهمگون در نظر می‌گیرد (ریاضی و دیگران، ۱۴۰۰: ۴۵) بر همین اساس رهبر معظم انقلاب در ترسیم ادراکی مختصات رخدادهای ۱۴۰۱ در دیدار با دانش‌اموزان در ۱۱ آبان ۱۴۰۱، آن را نوعی جنگ ترکیبی قلمداد نمودند: «این اتفاقات این چند هفته صرفاً یک اغتشاش خیابانی نبود. این برنامه‌های خیلی عمیق‌تری بود. دشمن یک جنگ ترکیبی را شروع کرد... این را بنده از روی اطلاع عرض می‌کنم به شما. دشمن یعنی آمریکا، اسرائیل، بعضی از قدرتهای اروپایی موزی و خیث، بعضی از گروه‌ها و گروهک‌ها، همه‌ی امکاناتشان را وارد میدان کردند.» مشخصات این جنگ ترکیبی هم می‌توانست در سرمایه‌گذاری بر روی زنان و حجاب، ایجاد عملیات روانی، تلاش برای کشته‌سازی در اعتراضات، ایجاد و تقویت هشتک و کمپین اینترنتی و ... بود که در ۱۴۰۱ دیده شد.

▪ **تاکید بر تلاش بیگانگان و معاندان در تضعیف نهادهای انقلابی و انتظامی و خدشه در وحدت عمومی:** معمولاً یک از ابعاد ادراکی بررسی مساله وقوع بحران در هر کشور، می‌تواند نمایش تقابل و مبارزه معترضان با نهادهای حاکمیتی و دولتی باشد. در جریان رخدادهای ۱۴۰۱ نیز چنین مساله‌ای دیده شد و بیگانگان و مخالفان انقلاب اسلامی، سعی نمودند نهادهایی چون نیروی انتظامی و بسیج را در مقابل مردم و معترضان به تصویر بکشند. در اینجا آیت‌الله خامنه‌ای با ادراک چنین مساله‌ای در تبیین ماهیت رخدادهای پاییز ۱۴۰۱ در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح در ۱۱ مهر بیان داشتند: «در این حوادث چند روز اخیر، بیش از همه به سازمان انتظامی کشور ظلم شد، به بسیج ظلم شد، به ملت ایران ظلم شد... برنامه‌ریزی کرده‌اند برای دانشگاه، برنامه‌ریزی کرده‌اند برای خیابان... آنها فقط با جمهوری اسلامی مخالف نیستند، با ایران مخالفند؛ آمریکا با ایران قوی مخالف است، با ایران مستقل مخالف است.» با چنین تبیینی ماهیت ادراکی رخدادهای پاییز ۱۴۰۱، با هدف‌گذاری شکاف انداختن بین مردم و دستگاه‌های حاکمیت

مدنظر ایشان قرار می‌گیرد تا در نهایت ابعاد مردمی و کلیت سیاسی انقلاب ایران تضعیف شده و تمامیت ارضی و ثبات سیاسی در ایران مورد تهدید قرار بگیرد.

غیر از این در بررسی ابعاد ادراکی رخدادهای ۱۴۰۱ مسائلی چون سیاست‌گذاری هوشمندانه در نحوه مواجهه با افراد معترض و همدردی با رخداد فوت مهسا امینی، بخش دیگری از ابعاد روانشناختی و حقوقی ادراکی این تحولات بود که آیت‌الله خامنه‌ای در ۱۱ مهر ۱۴۰۱ بر آن تاکید نمودند.

ب) تحلیل ادوار مدیریت بحران ۱۴۰۱ در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

در این بخش که بدنه اصلی پژوهش را تشکیل می‌دهد، هدف طرح دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص هر کدام از دوره‌های چهارگانه مدیریت بحران به همراه در نظر گرفتن مضامین مطرح شده در هر کدام از بیانات و همچنین استعارات سیاستگذاری ایشان می‌باشد.

تحلیل محتوای بیانات دوره پیشابحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

مواضع دوره پیش از بحران ۱۴۰۱ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تقریباً از دهه ۱۳۹۰ به بعد خود را نشان داد. آنجا که بویژه تحت تاثیر گسترش فضای مجازی و صفحات اینستاگرامی شاهد ظهور پدیده‌هایی چون شکل‌گیری «کمپین آزادی‌های یواشکی» و «چهارشنبه‌های سفید» با نگرش برداشتن آرام و تدریجی روسری در معابر عمومی با هدایت خانم مسیح علی‌نژاد بودیم. در کنار آن، ظهور پدیده‌ای با عنوان «دختران خیابان انقلاب» در سال ۱۳۹۶ که چند دختر به صورت اعتراضی در خیابان انقلاب و اماکن دیگر تهران روسری از سر برداشتند، و بویژه تحولات متهمی به رخدادهای ۱۴۰۱ مثل خبرساز شدن اسکیت‌بورد شیراز (بازی مختلط اسکیت) و بازداشت خانم سپیده رشنو به واسطه درگیری پیرامون حجاب (در نیمه اول سال ۱۴۰۱) حوادث خبرسازی بود که حتی در خصوص پدیده موسوم به دختران خیابان انقلاب، رهبر معظم انقلاب در تاریخ ۱۷ اسفند ۱۳۹۶ اعلام موضع نمودند که ذیلاً اشاره می‌شود.

جداول سه بخشی شماره (۴): بیانات دوره پیشابحران و مضامین آن^۱

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات								
۱	بیانات در دیدار با مداحان: امروز بانوان ایرانی با حفظ حجاب، استقلال هویتی... فرهنگی خودشان را دارند اعلام میکنند و به دنیا صادر میکنند... این (خطای برداشتن روسری)، برای حکومتی که به نام اسلام بر سر کار آمده است تکلیف ایجاد میکند.	(۱۳۹۶/۱۲/۱۷)								
۲	بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت: حجاب یک حکم شرعی و یک مسئله قانونی است و در این زمینه باید در درجه‌ی اول، دستگاه‌های دولتی مراقبت کنند تا براساس قانون عمل شود.	(۱۳۹۸/۵/۳۰)								
<table border="1"> <tr> <th>مضامین فراگیر</th><th>مضامین سازمان‌دهنده</th><th>مضامین پایه</th></tr> <tr> <td rowspan="2">وجوب فقهی و الزامات فرهنگی تحقق امر حجاب</td><td>ضرورت مراقبت زنان از حجاب و عفاف</td><td>گناه و خطا بودن برداشتن روسری</td></tr> <tr> <td>در نظر گرفتن حجاب به سان نماد هویتی زن مسلمان</td><td>ضرورت عمل بر مبنای تکلیف شرعی و قانونی در امر حجاب</td></tr> </table>			مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	وجوب فقهی و الزامات فرهنگی تحقق امر حجاب	ضرورت مراقبت زنان از حجاب و عفاف	گناه و خطا بودن برداشتن روسری	در نظر گرفتن حجاب به سان نماد هویتی زن مسلمان	ضرورت عمل بر مبنای تکلیف شرعی و قانونی در امر حجاب
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه								
وجوب فقهی و الزامات فرهنگی تحقق امر حجاب	ضرورت مراقبت زنان از حجاب و عفاف	گناه و خطا بودن برداشتن روسری								
	در نظر گرفتن حجاب به سان نماد هویتی زن مسلمان	ضرورت عمل بر مبنای تکلیف شرعی و قانونی در امر حجاب								

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات						
۳	بیانات در ابتدای درس خارج فقه: چقدر فاجعه‌بار است سیاستی که امروز در دنیا به وسیله‌ی عوامل قدرتهای ضدبشری برای زدودن حیا رایج است ... این حیا مظاهری دارد؛ یکی از مظاهرش پوشش ظاهری است.	(۱۳۹۷/۱۲/۱۳)						
۴	بیانات در دیدار ائمه جمعه: یک وقتی چند سال قبل در یک جمع یک نفر از من پرسید که شما در قضیه‌ی زن در مقابل غرب چه دفاعی دارید؟ من گفتم من دفاع ندارم، من حمله دارم! ... ما مدعی هستیم در قضیه‌ی زن.	(۱۴۰۱/۵/۵)						
<table border="1"> <tr> <th>مضامین فراگیر</th><th>مضامین سازمان‌دهنده</th><th>مضامین پایه</th></tr> <tr> <td></td><td>ضرورت شناخت برنامه‌های ضدبشری علیه زنان در جهان</td><td>ضرورت تبیین ابعاد مختلف سیاست غرب برای حیازدایی از زنان</td></tr> </table>			مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه		ضرورت شناخت برنامه‌های ضدبشری علیه زنان در جهان	ضرورت تبیین ابعاد مختلف سیاست غرب برای حیازدایی از زنان
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه						
	ضرورت شناخت برنامه‌های ضدبشری علیه زنان در جهان	ضرورت تبیین ابعاد مختلف سیاست غرب برای حیازدایی از زنان						

^۱ . علیرغم اینکه دوره زمانی پیشا بحران، از سال ۱۳۹۶ و قضایای موسوم به «دختران خیابان انقلاب» در نظر گرفته شده است؛ اما چون دوره طولانی‌تری نسبت به سه دوره بعدی را شامل می‌شود، فیش‌های بیشتری برای دقت نظر بیشتر در کار مورد بررسی قرار گرفت. ضمن اینکه در جهت دقت مفهومی بیشتر در بررسی مضامین پایه، فراگیر و سازمان‌دهنده و نیز در جهت پرهیز از اختلاط در فهم، بیانات و مضامین آن به سه قسمت دو بخشی تقسیم شد.

نقد رویکرد فرهنگی غرب به زنان	ضرورت خودباوری در حوزه حقوق زنان در مقابل غرب	تفهم کالایی شدن زنان در غرب
----------------------------------	--	-----------------------------

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات								
۵	بیانات در ارتباط تصویری با مداحان: بعضی میگویند حجاب مانع از رشد... زن است؛ نه بعکس؛ حجاب مانع از آن خودنمایی‌های بی‌موردی است که مانع حرکت زن میشود. ما امروز هزاران بانوی بزرگ... در صحنه‌های گوناگون ... داریم که همه با حجاب کامل در حال زندگی هستند.	(۱۳۹۹/۱۱/۱۵)								
۶	بیانات در دیدار مدال‌آوران ورزشی کشور: (یک نکته در مسابقات) که به چشم من خیلی برجسته آمد، اعتماد به نفسی بود که شما نشان دادید در زمینه دفاع از اصالت‌های خودتان؛ یک نمونه‌اش عبارت بود از اینکه پرچم‌داران شما را بانوانی با چادر انجام دادند؛ چقدر این حرکت، حرکت عظیمی است. این یعنی شما یک‌تنه در مقابل تهاجم بی‌بندوباری و ولنگاری روزافزون دنیا ایستاده‌اید.	(۱۳۹۷/۸/۲۳)								
<table border="1"> <tr> <th>مضامین فراگیر</th><th>مضامین سازمان‌دهنده</th><th>مضامین پایه</th></tr> <tr> <td rowspan="2">پیشرفت و اعتماد به نفس زنان در سایه حجاب</td><td>متناسب بودن حکم حجاب با مقتضیات روز و پیشرفت زن مسلمان</td><td>ضرورت شبهه‌زدایی از مسائل مرتبط با حجاب</td></tr> <tr> <td>ایستادگی در مقابل فرهنگ ولنگاری برای زنان</td><td>ضرورت تبلیغ هوشمند فرهنگ حجاب</td></tr> </table>			مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	پیشرفت و اعتماد به نفس زنان در سایه حجاب	متناسب بودن حکم حجاب با مقتضیات روز و پیشرفت زن مسلمان	ضرورت شبهه‌زدایی از مسائل مرتبط با حجاب	ایستادگی در مقابل فرهنگ ولنگاری برای زنان	ضرورت تبلیغ هوشمند فرهنگ حجاب
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه								
پیشرفت و اعتماد به نفس زنان در سایه حجاب	متناسب بودن حکم حجاب با مقتضیات روز و پیشرفت زن مسلمان	ضرورت شبهه‌زدایی از مسائل مرتبط با حجاب								
	ایستادگی در مقابل فرهنگ ولنگاری برای زنان	ضرورت تبلیغ هوشمند فرهنگ حجاب								

تحلیل ردیف ۱ و ۲: در ردیف یک و دو، آیت‌الله خامنه‌ای خطاب خود را هم بر کلیت نظام سیاسی و هم مسئولان دولتی در مساله حجاب معطوف می‌کنند و در راستای مدیریت حجاب و عفاف، از مفهوم بسیار مهم تکلیف (با رویکرد تکلیف شرعی) بهره می‌گیرند. اما قبل از اینکه این مهم تحلیل شود، مناسب رویکرد متون و نصوص دینی به این مفهوم آشکار شود. بر این اساس تکلیف در مباحث فقهی، اصطلاحی با خاستگاه قرآنی ناظر به واداشتن انسان از سوی خداوند به انجام یا پرهیز از کاری در چارچوب امر و نهی تعریف شده است. (تاره و بیرشک، ۱۳۹۸).

با چنین نگاهی تکلیف در حوزه فقه حکومتی اساساً ناظر بر کل بماهو کل است و امتثال آن هم به کل مکلفین برمی‌گردد. بنابراین تکالیف نظام‌مند هستند و امتثال این تکلیف به گونه‌ای نیست که با فعل برخی از عهده دیگران ساقط گردد (برخلاف تکلیف کفائی) و یا امتثال به گونه‌ای نیست که تکلیف مشابه هم باشند (برخلاف تکالیف عینی). بلکه جامعه بالذات، مأمور به انجام تکلیفی شده است. (حیدری خراسانی، نوذری فردوسی و خلف خانی، ۱۳۹۲: ۱۱۷) با چنین نگاهی، مساله حجاب برای همه کارگزاران نظام اسلامی و حتی شهروندان، مسئولیت شرعی ایجاد می‌نماید که باید نسبت به آن اهتمام داشته باشند.

غیر از این حجاب در فقرات ردیف اول و دوم، نماد هویتی زن مسلمان نیز در نظر گرفته شده است. به نظر می‌رسد در این فقرات و در مساله مدیریت حجاب، نوعی رویکرد اجتماعی و فرهنگی در کنار رویکرد شرعی حجاب مدنظر می‌باشد. در تبیین بهتر این مساله باید گفت جامعه ایران، جامعه‌ای در حال گذار است که از یکسو به حجاب به عنوان مقوله دینی و نماد فرهنگی - اجتماعی می‌نگرد؛ به گونه‌ای که حجاب آشکارترین نشانه هویتی زن مسلمان در عرصه ملی و بین‌المللی می‌شود و از سوی دیگر به عنوان یک رسانه ارتباطی، نقشی نمادین در عرصه ارتباطات میان فردی برای آن قائل است؛ بدین معنا که انسان با پوشش و حجاب بدن، هویت خویش را به دیگران معرفی می‌کند. بدین ترتیب حجاب امری نیست که صرفاً به مقوله پوشش بدن فروکاسته شود؛ بلکه شامل زبان بدن، مدیریت بدن و آرایش بدن در عرصه کنش‌های غیرکلامی نیز می‌شود که ممکن است تحت تاثیر شرایط اجتماعی و فرهنگی دارای شکل و قالب متنوع، با جوهر و محتوایی یکسان یا برعکس باشد. (آیاری، نیازی و مهرابی کوشکی، ۱۴۰۳: ۴۵)

بدین ترتیب وقتی در کلام آیت‌الله خامنه‌ای حجاب به سان نماد هویت زنان ایرانی قلمداد می‌شود، ایشان در صدد انتقال این پیام در بهینه‌سازی مدیریت حجاب در جامعه هستند که حجاب را فراتر از پوشش ظاهری ببینند. با چنین رویکردی جنس و استعاره مدیریت پیشابجران در قالب تکلیف قانونی/شرعی نظام سیاسی در سیاستگذاری فرهنگی و سیاسی برای تقویت سیاست‌های حجاب در کشور موضوعیت می‌یابد.

تحلیل ردیف ۳ و ۴: در دهه‌های اخیر یکی از مباحث مهمی که جوامع اسلامی و بویژه ایران را درگیر نموده است، ورود تفکرات غربی بوده است. بر همین اساس یکی از ظواهر غرب‌گرایی، مبحث سبک پوشش و لباس (بویژه برای جامعه زنان ایرانی) بوده است که در طی سال‌های اخیر بسیاری بحث‌برانگیز شده است.

در تشریح بیشتر این مساله نظریات مختلفی در خصوص تاثیرات تفکر غرب بر زنان (حتی در تغییر رفتار و سبک زندگی و پوشش زنان غربی) منتشر شده است. تا آنجا که برخی محققان غربی نظیر گیملین^۱ معتقدند بدن در تفکر غربی، نقطه کانونی هویت در نظر گرفته می‌شود. چرا که این تفکر بر خرد خودمختار انسان متکی بوده و یکی از مظاهر خرد خودمختار برای زنان در غرب، در آزادی پوشش خود را نشان داده است. زیمل نیز بر این باور است که زنان سریع‌تر به ظاهر سازی‌های جدید و متفاوت جذب می‌شوند؛ زیرا می‌خواهند به هویت شخصی متمایز خود شکل دهند. با چنین نگرشی یکی از بنیان‌های اصلی تفکر غربی در خصوص زنان، مبتنی بر تاکید بر نمایش زیبایی و مدل فرهنگی است. (رستگار خالده، محمدی و نقی‌پور ایوکی، ۱۳۹۱: ۴۱).

با چنین رویکردی آیت‌الله خامنه‌ای با نگاه انتقادی نسبت به وضعیت زنان در غرب، نسبت به ابزاری شدن زنان در غرب و تلخیص شخصیت زن غربی در جذابیت جسمانی، ابراز نگرانی کرده و معتقدند غرب باید در این ارتباط پاسخگو باشد. به نظر می‌رسد شاخصه مهمی که در مدیریت پیشابحران در این فقره وجود دارد آن است که زنان ایرانی باید وضعیت زنان در جامعه غربی را به درستی درک نموده و از تقلید بی‌مورد از وضعیت زن غربی اجتناب نمایند.

تحلیل ردیف ۵: یکی از رویکردهای آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت حجاب، تاکید بر امروری بودن (به روز بودن) حفظ حجاب علیرغم سابقه کهن دینی آن است. چرا که از جمله شبهات مساله حجاب تحول پذیری آن بر اساس اقتضائات زمانی است. با این حال نکته اساسی در تحلیل فقره ردیف ۵ آن است که حجاب و عفاف سابقه‌ای طولانی در زندگی بشر دارد و این پیشینه از آن روست که خاستگاه آن فطرت آدمی است و لذا در ادیان الهی دیگر، از جمله آیین زرتشت، یهود و مسیحیت نیز این حکم با تفاوت‌هایی وجود دارد. (عبدالرحمانی و سهرابی، ۱۳۹۹: ۵۸) بدین ترتیب نکته مهمی که اینجا مطرح می‌شود آن است که چون پوشش امری فطری برای بشر است، امور فطری مشمول زمان نمی‌شود و همواره موضوعیت دارد. در این نگرش اگرچه لباس انسان می‌تواند تفاوت‌هایی پیدا کند، اما نباید به گونه‌ای باشد که با ایجاد تبرج و جذابیت جنسی، باعث نگاه ابزاری به زن بشود.

تحلیل ردیف ۶: یکی از راهبردهای مدیریت بحران‌ها، شبهه‌زدایی از علل وقوع بحران تا قبل از رسیدن آن به مرحله حاد است. در همین زمینه مساله موفقیت زنان در مسابقات ورزشی بسیار مورد توجه بوده که آیا با وجود حجاب می‌توان به موفقیت ورزشی رسید یا خیر؟ پژوهش‌های صورت گرفته، در مجموع حجاب را در موفقیت ورزشی مانع مهمی در نظر نگرفته‌اند. مثلاً در پژوهشی که در حوزه تاثیر حجاب در

^۱ Gimlin.

موفقیت ورزشکاران زن آذربایجان شرقی منتشر شد، مشخص شد بین نوع نگرشها در فرهنگسازی حجاب و عفاف در ورزش بانوان با محدودیتهای حجاب عفاف در این حوزه، با ضریب رگرسیونی ۳۳/۰ و آماره تی ۳۴/۳ در سطح ۰/۰۰۱ رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ یعنی حجاب و عفاف در ورزش نه تنها باعث سلب برخی از فعالیت ورزشی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی نمیشود، بلکه باعث احیای فرهنگ اسلامی می‌شود. (مهدوی و سیدشرافت، ۱۳۹۷)

تحلیل محتوای بیانات دوره بحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

روز ۲۲ شهریورماه ۱۴۰۱ مهسا امینی، دختر گُردی که به همراه خانواده به تهران آمده بود، توسط گشت ارشاد جلب و به کلاس توجیهی فرستاده شد. اما طبق اطلاعیه پلیس، «ناگهان دچار عارضه قلبی» و به بیمارستان کسری منتقل شد. اما مهسا امینی ۲۵ شهریور جان باخت. ابتدا برخی شایعات درباره ضرب و شتم این دختر منتشر شده بود؛ چیزی که پلیس رد کرد. اما این موارد برای بخشی از جامعه قانع کننده نبود و با خاکسپاری ایشان شعارها و کنش‌های اعتراضی کلید خورد. در ادامه با محدود شدن برخی شبکه‌های اجتماعی، بازتاب این وقایع با محدودیت مواجه شد. اتفاقات بعدی همچون حوادث نماز جمعه زاهدان در مهر ۱۴۰۱، ایجاد فضای التهایی در برخی دانشگاه‌ها (نظیر دانشگاه صنعتی شریف)، وقوع برخی خشونت‌های خیابانی که حتی منجر به فوت برخی از افراد شد، وقوع حادثه تروریستی شاهچراغ شیراز در آبان ۱۴۰۱ و کشف حجاب برخی بازیگران و زنان و دختران، همگی باعث شد فضای فرهنگی و سیاسی کشور سمت و سوی خاصی پیدا کند که تا چندین ماه این التهابات باقی ماند. نظر بر همین مساله آیت‌الله خامنه‌ای برای مدیریت بحران، اقدام به تبیین این مسائل و جهت‌گیری سیاستگذاری کشور در خصوص آن نمودند که در جدول زیر برخی از مهم‌ترین مواضع ایشان که عموماً در پاییز و اوایل زمستان سال ۱۴۰۱ که اوج تحولات این سال بود، بیان می‌شود.

جدول شماره (۵): بیانات دوره بحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح: خیلی از این کسانی که حجاب کاملی هم ندارند، جزو هواداران جدی نظام جمهوری اسلامی هستند؛ شما می‌بینید در مراسم مذهبی، در مراسم انقلابی، اینها شرکت میکنند.	(۱۴۰۱/۷/۱۱)
۲	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: در این قضایای [اغتشاشات ۱۴۰۱]... علیه حجاب خیلی کار شد؛ چه کسی ایستادگی کرد...؟... زن‌ها... آنها امیدشان به همین زنهایی بود که شما به آنها می‌گویید بدحجاب. اینها ... زدند تو دهن آن تبلیغ‌کننده و فراخوان فرستنده.	(۱۴۰۱/۱۰/۱۴)

۳	بیانات در دیدار افشار مختلف بانوان: آن کسانی که حجاب را به طور کامل رعایت نمیکنند، اینها را نباید متهم کرد به بی‌دینی و ضدانقلابی...؛ این موجب نمیشود که ما این [افراد] را از حوزه‌ی دین و انقلاب و مانند اینها خارج بکنیم.	(۱۴۰۱/۱۰/۱۴)
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
تنوع حامیان نظام جمهوری اسلامی صرف نظر از نوع پوشش	ضرورت پرهیز از دوقطبی شدن جامعه بر مبنای نوع حجاب زنان	پرهیز از تنگ نمودن دایره حامیان نظام بر مبنای مساله حجاب
	ایستادگی افشار مختلف زنان در تامین امنیت و ثبات سیاسی ایران	ضرورت همدل شدن آحاد جامعه و بویژه زنان در تامین امنیت و ثبات سیاسی

تحلیل ردیف ۱ و ۲: از جمله راهبردهایی که در جریان مدیریت بحران می‌تواند جلوی افزایش التهابات را بگیرد، پرهیز از قطبی‌سازی نیروهای درگیر در بحران می‌باشد. در اینجا قطبی شدن به معنای تقسیم‌بندی افراد با عقاید مختلف به دو گروه کاملاً متضاد است و نتیجه چنین رویکردی آن است که در آن اختلاف‌نظر میان گروه‌های اجتماعی شدیدتر می‌شود. زیرا طرف‌های مختلف شواهدی را برای بیان حقانیت خویش مطرح می‌کنند و بر آن پافشاری می‌کنند. (عیوضی و قاسمی، ۱۴۰۲: ۱۷۱) با توجه به همین مساله در هنگام بحران ۱۴۰۱ رهبر انقلاب با تاکید بر اینکه حتی زنانی که حجاب را به درستی رعایت نمی‌کنند نیز نباید مورد اتهام و طرد قرار بگیرند، درصدد پرهیز از دوقطبی‌سازی‌های کاذبی هستند که با تکیه بر مساله حجاب بوجود آمده بود.

البته توجه به رویکرد پرهیز از دوقطبی‌سازی در زمانه بحران از جانب آیت‌الله خامنه‌ای در راستای اتحاد دولت و ملت هم قابل ارزیابی می‌تواند باشد. در همین زمینه ایشان از مدت‌ها قبل از رخداد های ۱۴۰۱ در ذیل پرهیز از دوقطبی‌سازی در جامعه این فقره را بیان نمودند که: «اتحاد دولت و ملت را به هم نزنید. ممکن است شما از یک دولتی خوشت بیایید، از یک دولت دیگری خوشت نیاید.... اشکالی هم ندارد. - رقابتهای انتخاباتی به جای خود، اختلاف‌نظرها به جای خود، حتی انتقاد هم به جای خود- اما دولت و ملت باید همه در کنار هم باشند؛ یعنی اگر در این مملکت یک حادثه‌ای رخ بدهد که تهدیدی برای کشور باشد دولت و ملت باید همدوش حرکت کنند... کدورت به وجود نیاورید، اتحاد دولت و ملت را حفظ کنید.» (بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد ارتحال امام (ره)، ۱۴/۳/۱۳۹۵).

در کنار راهبرد پرهیز از دوقطبی‌سازی، مساله مهم دیگری که در همین فقرات ردیف دوم و سوم می‌تواند لحاظ شود، تلاش رهبری انقلاب برای مشارکت سازنده همه افشار (زنان و مردان با تفکرات متنوع) در مدیریت بحران است تا ضمن مدیریت بحران، جلوی افزایش رویکرد دوقطبی‌سازی در جامعه گرفته

شود. در همین زمینه رهبری انقلاب معتقدند: «در نظام اسلام، کشور متعلق به مردم، و اصل، مردم است» (<https://farsi.khamenei.ir/others-article?id=9234>) پرواضح است که در این فقره، رویکرد گزینشی به مردم معنا ندارد. همچنان که امام خمینی (ره) هم معتقد بودند که آگاهی مردم و مشارکت و نظارت همگانی آنها، خود بزرگترین ضامن حافظ امنیت جامعه خواهد بود (زیادزاده و دیگران، ۱۴۰۳: ۶۱).

تحلیل ردیف ۳: انقلاب اسلامی ایران از اساس با مشارکت حداکثری زنان در حوزه‌های مختلف پیوند خورده است. در همین زمینه برخی تحلیلگران معتقدند اقدام مهمی که انقلاب اسلامی برای زنان انجام داد آن بود که در پرتو یک معرفت‌شناسی جدید (تقدم هویت انسانی بر هویت جنسی) و تفکیک حوزه خانواده از حوزه اجتماع توانست عرصه جدیدی برای فعالیت و شکوفایی زن مسلمان متناسب با اقتضائات زمانه خود بگشاید. به عبارت دیگر تدوین کنندگان گفتمان انقلاب اسلامی با زیر سوال بردن محدود بودن نقش زنان و پرهیز از گفتمان سستی، توجه خود را به افزایش کیفیت تعلیم و تربیت اجتماعی به ویژه برای زنان معطوف ساخت؛ همچنانکه علی شریعتی هم تصریح داشت زن را با نام مذهب از اموری چون تحصیل علم و دانش و حضور اجتماعی محروم ساختند و به نام عفت او را خانه‌نشین کردند؛ بی‌آنکه ببیند چگونگی شخصی که ناقص است و نامستعد و بی‌بهره از علم و دانش، می‌خواهد پرورش دهنده نسل فردا باشد. (کسرائی و نیک‌خواه قمصری، ۱۳۸۸: ۱۱۶) آیت‌الله خامنه‌ای در مدیریت بحران ۱۴۰۱ با در نظر گرفتن چنین رویکردی در گفتمان انقلاب اسلامی، جذب حداکثری زنان در گفتمان انقلاب را مورد تأکید قرار دادند و با بهره‌گیری از گفتمان اصیل انقلاب اسلامی سعی بر آن نمودند تا جلوی التهابات بیشتر را بگیرند.

تحلیل محتوای بیانات در دوره پسابحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

هرچند در خصوص زمان فروکش نمودن بحران ۱۴۰۱ اتفاق نظر وجود ندارد، اما اگر پایان چشمگیر اعتراضات خیابانی و کمتر شدن کمپین‌های پرمخاطب در فضای مجازی از جانب گروه‌ها و افراد فعال را معیار خود در نظر بگیریم، می‌توان گفت تقریباً از اواسط زمستان ۱۴۰۱ دوران پسابحران در ایران آغاز می‌شود. از این تاریخ به بعد سبک و سیاق بیانات رهبری نیز نشانگر آن است که نظام سیاسی توانسته پس از یک دوره اضطراب، مجدداً توانایی خود را در مدیریت بحران نشان دهد. در جدول زیر برخی از مهم‌ترین مستندات مورد توجه درنگرش رهبرانقلاب در خصوص دوران پسابحران قابل توجه است.

جدول شماره (۶): بیانات دوره پسابحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در مراسم جشن تکلیف دختران دانش‌آموز: ایران عزیز شما در گذشته زنهای بزرگی داشته ما درهمه‌ی بخشها... زنهای برجسته‌ی مهمی داریم؛ اینها مایه‌ی افتخارند... و شما سعی کنید جزو این زنان بشوید.	(۱۴۰۱/۱۱/۱۴)
۲	بیانات در دیدار مسئولان نظام: مسئله‌ی حجاب محدودیت شرعی و قانونی است؛ آنجا محدودیت دولتی نیست، قانونی است و شرعی است؛ کشف حجاب، حرام شرعی و حرام سیاسی است؛... خیلی از کسانی که کشف حجاب میکنند... اگر بدانند که پشت این کاری که اینها دارند میکنند چه کسانی هستند، قطعاً نمیکند؛ من میدانم.	(۱۴۰۲/۱/۱۵)
۳	بیانات در دیدار شاعران و اساتید زبان فارسی: غربی‌ها نسبت به زن ایرانی ترحم ندارند که بگویند حقوق زن رعایت بشود، [بلکه] کینه دارند از زن ایرانی. قطعاً اگر چنانچه حضور زنها نبود، انقلاب پیروز نمیشد. ... یعنی اگر در آن اجتماعات عظیم زنها شرکت نمیکردند، انقلاب پیروز نمیشد... واقعاً حقوق زن، به غربی‌ها نمی‌آید... اینها طرفدار حقوق بشر نیستند.	(۱۴۰۲/۱/۱۶)
مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
نقش زنان در انقلاب اسلامی و رشد آنان در فرآیند انقلاب	ضرورت توجه بر جایگاه زنان در مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی انقلاب	ضرورت تبلیغ دستاوردهای نظام در حوزه زنان
تبیین جایگاه حجاب به عنوان یک مساله شرعی، سیاسی و قانونی	نقش دشمنان و مخالفان نظام در گسترش بی‌حجابی	ضرورت بالا بردن آگاهی زنان در خصوص ماهیت و اهداف کشف حجاب

تحلیل ردیف ۱: معمولاً گفته می‌شود همچنان که زنان در فرآیند شکل‌گیری انقلاب اسلامی و تثبیت آن نقش مهمی را دارا بودند، اما در کنار آن، انقلاب اسلامی ایران هم برای ارتقای موقعیت زنان، اقدامات مهم را در دستور کار خود قرار داد. بر این اساس در گفتمان انقلاب اسلامی اولاً فعالیت زن سه بُعد فردی، خانوادگی و اجتماعی را دربر گرفته است. ثانیاً فعالیت اجتماعی زنان صرفاً در سطح اشتغال محدود نشده است؛ بلکه سطوحی بالاتر را نیز شامل شده است. بدین ترتیب برخی معتقدند انقلاب اسلامی در جهت ارتقای موقعیت زنان و پیشرفت آنان در جامعه، الگوی سه سطحی توجه بر اشتغال، استعداد و اصلاحگری زنان در اجتماع را در کنار وظایف فردی و خانوادگی آنان در نظر گرفته است.

تبیین چنین رویکردی در خصوص زنان در مواضع آیت‌الله خامنه‌ای از مدت‌ها قبل مورد نظر بوده است؛ به طوری که فرآیند پیشرفت زنان در طی انقلاب اسلامی ایران در ابعاد مختلف بیانات ایشان پیرامون زنان در حوزه فردی، خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی در بیانات چند دهه اخیر ایران مطرح شده است که

در همین ارتباط پژوهش‌های مستقلى هم به رشته تحریر درآمده است (نک به: مبینى مقدس و همکاران، ۱۳۹۹) با چنین نگاهی یکی از رویکردهای ایشان در دوره پسا بحران که التهايات سياسى فروکش کرده بود، تبیین دقیق پیشرفت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است.

تحلیل ردیف ۲: در ردیف دوم تحلیل محتوای بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، مفهومی جدید با عنوان «حرام سیاسی» در کنار «حرام شرعی» در تبیین اهمیت حفظ حجاب و پرهیز از بی‌حجابی مطرح می‌شود که نشانگر آن است که مساله حفظ حجاب شرعی را باید در ساختار هویتی نظام جمهوری اسلامی با رویکردی همه جانبه مورد توجه قرار داد. پرواضح است که قرار گرفتن مسئله حجاب در کنار مفهوم سیاست، ایجاد تکلیف شرعی برای مسئولان و شهروندان به وجود می‌آورد. برخی معتقدند که کاربست مفهوم حرام سیاسی در مساله بی‌حجابی در اندیشه رهبری انقلاب، یک گفتمان انتقادی است که با گفتمان‌های دیگر مانند گفتمان اسلام فقهاتی یا شیعی، جمهوریت و به تبع آن با دال‌هایی چون مردم‌سالاری دینی، امر به معروف و نهی از منکر، تعامل مردم با دولت و نظام حاکم و نظارت و آزادی مرتبط است و همچنین برای مقابله با چالش‌های داخلی و خارجی استفاده می‌شود که خود این امر موجب بازتولید امنیت نیز می‌شود. (اخوان کاظمی، مرادیان و امینی، ۱۴۰۳: ۱۹۸) با چنین نگرشی در بازتولید امنیت، می‌توان گفت رویکرد آیت‌الله خامنه‌ای در دوران پسابحران، حفظ یا ارتقای امنیت نظام سیاسی با اتکای بر رویکردهای فرهنگی و بویژه مسائل زنان و حجاب بوده است.

تحلیل ردیف ۳: از جمله راهبردهای موردنظر در بیانات رهبر انقلاب در دوره‌های مختلف حیات انقلاب اسلامی تأکید بر جایگاه مردمی انقلاب اسلامی و حضور اقشار مختلف مردم و از جمله زنان در انقلاب اسلامی بوده است. اهمیت این راهبرد در دوران پسابحران ۱۴۰۱ می‌تواند از آن رو باشد که زنان ایرانی، با گفتمان انقلاب اسلامی انس بیشتری پیدا کنند. در تحلیل محتوای ردیف فوق، نکته قابل تامل آن است که رقیب این گفتمان، تلاش برای تبلیغ و ترویج نگرش غرب به زنان است تا به تدریج گفتمان انقلاب اسلامی را کنار زده و زمینه بحران‌های جدیدی را ایجاد نماید. بر همین اساس رویکرد رهبر انقلاب در فقرات ردیف سوم، هر دو رویکرد را مدنظر قرار داده تا تبیین اصولی گفتمان و پادگفتمان انقلاب اسلامی در خصوص زنان مورد نظر قرار گرفته باشد.

تحلیل محتوای بیانات در دوره فراسو (مابعد) بحران در حوزه زنان و حجاب اسلامی

معمولاً در نظریات بحران گفته می‌شود با فاصله گرفتن از موقعیت سخت بحرانی، بتدریج شاهد ظهور تأثیراتی بر روندهای طی شده هستیم. بر همین اساس، با کاهش سطح تنش و عادی شدن اوضاع، بتدریج شاهد ارائه یک سری اقدامات عمدتاً فرهنگی در قالب مدیریت مسأله حجاب و پوشش بودیم. این

دوره زمانی است که مجدد قرار است مساله حجاب فارغ از التهابات سیاسی خیابانی مورد بررسی قرار گرفته و سیاستگذاری شود و بر همین اساس شاید بتوان آغاز این دوره را از تابستان ۱۴۰۲ به بعد در نظر گرفت که در عین از بین رفتن اعتراضات خیابانی، به مجرد افزایش دمای هوا، نگرانی‌ها در خصوص افزایش بدحجابی و بی‌حجابی افزایش یافت. در این دوره رویکردهای جدیدی مورد نظر قرار گرفت که از جمله آنها استفاده از زنان حجاب بان (موسوم به سفیران هدایت)، ارائه طرحی موسوم به «لایحه عفاف و حجاب» یا «لایحه حمایت از خانواده» از طریق ترویج فرهنگ عفاف و حجاب بود. همچنین کمیته‌ای موسوم به «کمیته ویژه بررسی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱» جهت رسیدگی به ابعاد مختلف این رخداد انجام شد. ضمن اینکه در فروردین سال ۱۴۰۳ قرار شد طرحی با عنوان «طرح نور» توسط نیروی انتظامی اجرا شود که هدف از این طرح «برخورد برابر قانون با هرگونه اعمال ناهنجار که توسط افرادی معدود و هنجار گریز صورت می‌گیرد» اعلام شد. (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۳) با این حال در پی سانحه بالگرد رئیس جمهور و انتخاب آقای پزشکیان به ریاست جمهوری، اقداماتی چون طرح نور و لایحه حجاب و عفاف (علیرغم تصویب در مجلس شورای اسلامی) تا زمان نگارش این پژوهش به مرحله اجرا در نیامد. در چنین شرایطی گزیده بیانات مرتبط با زنان و حجاب آیت‌الله خامنه‌ای در این دوره در جدول زیر بیان می‌شود.

جدول شماره (۷): بیانات دوره مابعدبحران و مضامین آن

ردیف	بیانات	تاریخ بیانات
۱	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: زن بایست در کنار مرد... احساس امنیت کند... راهش چیست؟ راهش قوانین سخت است... یک مساله (دیگر) مسئله‌ی مشاغل اجتماعی و مدیریته‌ها است... در مدیریته‌های گوناگون، مشاغل گوناگون اجتماعی و دولتی، حضور زنان هیچ محدودیتی ندارد.	(۱۴۰۲/۱۰/۶)
۲	بیانات در دیدار مسئولان نظام: کسانی... برنامه‌ریزی کردند که حجاب بشود یک مسئله در کشور ما؛ ... در مسئله‌ی حجاب دخالت بیگانگان واضح بود، ... از بیرون، در این دستگاه‌های ارتباط جمعی و انواع و اقسام رسانه‌ها، در این قضیه دمیده شد.	(۱۴۰۳/۱/۱۵)
۳	بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان: به عنوان دفاع از یک زن در یک کشور اغتشاش راه می‌اندازند. از شیوه‌های نرم‌افزاری استفاده میکنند. دختران ما، بانوان ما، اساتید ما، دانشجویان ما، همه‌ی جامعه زنان بایستی در این زمینه خودشان را موظف بدانند.	(۱۴۰۳/۹/۲۷)
مضامین فراگیر		
مضامین سازمان‌دهنده		
مضامین پایه		
اهمیت ارتقا و رشد جایگاه اجتماعی زنان	ضرورت تامین امنیت فکری و اجتماعی زنان در خانه و اجتماع	ضرورت قانونگذاری هوشمندانه و دقیق در حمایت از زنان
برنامه‌ریزی بیگانگان برای مسائل	تمرکز بالای مخالفان نظام به مسائل زنان	لزوم سیاستگذاری فرهنگی در جهت

فرهنگی کشور	و حجاب	جلوگیری از پیشبرد نگرش ابزاری مخالفتان نظام نسبت به زنان و حجاب
-------------	--------	--

تحلیل ردیف ۱: در دوره فراسوی بحران، راهبردی که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای دیده می‌شود، دلالت بر دو محور اساسی از منظر هویتی دارد که در ردیف شماره ۱ مورد نظر است. اول قانونگذاری در حمایت از زن در محیط خانواده و دوم حمایت از زنان در محیط اجتماع. در خصوص حوزه اول نکته مهمی که باید در نظر گرفته شود آن است که چندین سال قبل از بیانات فوق‌الذکر، قوانینی در خصوص خانواده و حمایت از زنان وضع شد که شاید مهم‌ترین آنها در حوزه حمایت از خانواده و زنان، قانون «حمایت از خانواده» بود که در سال ۱۳۹۱ مصوب شد و نوآوری‌های مهمی را شامل می‌شد. مثلاً یکی از نوآوری‌های اساسی این قانون آن بود که مطابق مواد یک و دو، قوه قضاییه را ملزم به تشکیل دادگاه خانواده می‌نمود. در نظر گرفتن جایگاه برای قاضی مشاور زن در تشکیل جلسات دادرسی و صدور رای و تأسیس مرکز مشاوره خانواده (که الزاماً نیمی از آنان باید از بانوان متخصص باشند) از نوآوری‌های دیگر این قانون بود. (قبولی در افشان و محسنی، ۱۳۹۴) با این حال تأکید و تصریح مجدد رهبرانقلاب بر اینکه قوانین سختی باید در حوزه حمایت از زنان (مطابق ردیف اول) گذاشته شود، گویای آن است که جامعه زنان بویژه در محیط خانواده نیازمند نوآوری و به روز شدن بیشتر قوانین است تا احساس پامال شدن حقوق آنان ایجاد نشود. به نظر می‌رسد اگر چنین امری به صورت مطلوب واقع شود، جلوی بحران‌های بعدی در حوزه زنان را می‌تواند بگیرد.

در حوزه حمایت از زنان در محیط اجتماع و اشتغال نیز مساله اصلی آن است که زنان به عنوان تقریباً نیمی از جمعیت کشور بتوانند استعداد و توان خود را در عرصه‌های اجرایی به منصفه ظهور برسانند. به نظر می‌رسد سبک مدیریتی آیت‌الله خامنه‌ای در این بخش از بیانات ایشان در دوران فراسوی بحران آن است که زنان ایرانی هیچ‌گاه احساس نقصان و کاستی در محیط‌های اجتماعی و مدیریتی نداشته باشند و ظرفیت‌های خود را شناخته و بتوانند به منصفه ظهور برسانند. البته این بخش از بیانات می‌تواند پیامی برای مسئولان کشور هم باشد که از زنان در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی کشور حداکثر استفاده بشود.

تحلیل ردیف ۲ و ۳: یکی از راهبردهای اصلی آیت‌الله خامنه‌ای در دوران فراسوی بحران، پیشگیری از بحران و تبیین دقیق علت بحران و دادن آگاهی در خصوص آن بوده است. یعنی اگر در مرحله وقوع بحران رویکرد ایشان از تبیین نقش بیگانگان در حوادث آگاهی‌بخشی بود؛ در این مرحله ایشان رویکرد پیشگیری را دنبال نمودند. در این راستا ایشان متناسب با آنچه در ردیف دوم و سوم بیان نمودند، بر این

نکته محوری تاکید داشته‌اند که راهبرد بیگانگان برای ایجاد اغتشاش دست گذاشتن بر جامعه بانوان کشور بوده است. در تبیین دقیق‌تر این مواجهه نرم، می‌توان گفت مخالفان نظام با بهره‌گیری از تشدید تحریم‌های دهه ۱۳۹۰، تاسیس کانال‌های جدید فارسی زبان خارجی و مشکلات ناشی از تورم فزاینده و رشد منفی اقتصادی به انگیزه نافرمانی مدنی دامن زد و با روی کار آمدن دولت سیزدهم، تلاش نمود با رشد ذهنیت منفی از جنبه‌های قهری دین و تاکید بر مضامینی چون حجاب اجباری، نوعی تصویرسازی از استبداد مذهبی را پدید آورد که جوانان جوای آزادی و اختیار را از سپهر فردایش ناامید بسازد. در صحنه این گرداب، بدن زن نیز ابژه جنسی قرار گرفت و عبور از سنت حیامندی مورد تاکید قرار گرفت. (جلیلی و محمدی سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۷-۲۴۸) بر همین اساس بود که نوعی جنگ ترکیبی مورد نظر قرار می‌گرفت. با چنین شرایطی بود که بیانات رهبری انقلاب حتی در دوران فراسوی بحران، به مانند زمان بحران همچنان در راستای آگاه سازی مخاطبان از چنین شرایطی در جهت پیشگیری از وقوع حوادث مشابه بوده است.

نتیجه‌گیری

اصول کلی والگوهای مدیریت بحران در روش و نگاه آیت‌الله خامنه‌ای از زوایای مختلف توسط محققان مورد تحلیل قرار گرفته است. با این حال در مساله مدیریت حجاب والتفات به مسائل زنان در بحران ۱۴۰۱، مطابق با سوال و فرضیه پژوهش، تحلیل مضمون بیانات ایشان، قابلیت مقارنه‌سازی با چهار مرحله مدیریت بحران برچر که مورد بحث قرار گرفت را دارا می‌باشد. به طوری که در مرحله قبل از بحران رویکرد ایشان با «وجهی فرهنگی/سیاسی» و در استمرار مفاهیمی چون شیخون فرهنگی و ناتوی فرهنگی، بیشتر ناظر بر تحلیل رویکرد بیگانگان برای نفوذ فرهنگی در ایران بوده است. در مرحله حین بحران، نگرش ایشان با «وجهی سیاسی/حقوقی» ناظر بر درک شناختی بحران و نقش بیگانگان در ماهیت-شناسی بحران و تبیین ضرورت پرهیز از نگرش دوقطبی در جامعه در خصوص حجاب معنا یافته است. در مرحله پسابحران (زمانه فروکش یا کم شدن رویکردهای اعتراضی) بیشتر «نگرش فرهنگی/هویتی» مدنظر بوده که مبتنی بر اقدامات انقلاب اسلامی در ارتقای جایگاه زنان در عین حفظ عفاف و حجاب بوده است و در نهایت در مرحله فراسوی بحران، ایشان در رویکردی «اجتماعی-سیاسی»، بیشتر پیشگیری از بحران را با اتکای بر مفاهیمی چون تلاش بیگانگان برای بحران‌سازی برای نظام اسلامی در نظر گرفته‌اند.

غیر از این به نظر می‌رسد با تحلیل مضمون مفاهیم پایه، سازمان دهنده و فراگیر بیانات ایشان در طول سال‌های مورد بررسی آنچه مشخص می‌شود آن است که در بُعد فرهنگی-اجتماعی ایشان تلاش نمودند در بیانات خود، مساله حجاب را به سان نمادی از هویت زن ایرانی متناسب با گفتمان انقلاب اسلامی و

ارزش‌های دینی برای زنان و دختران ایرانی بازگو نمایند و از تلاش برای استحاله این ارزش فرهنگی توسط بیگانگان و رسانه‌های غربی و و ضد ایرانی پرده بردارند. ضمن اینکه توجه دادن افکار عمومی به این سمت که زن در جامعه غربی، جایگاه ابزاری یافته است، بخشی از رویکرد تبیینی ایشان برای تنویر افکار عمومی و بویژه جامعه زنان بوده است تا رویکرد تقلیدوار از زن غربی در جامعه ایران کمرنگ- تر شود. در کنار اینها ایجاد نوعی خودباوری برای زنان ایرانی که بویژه در صحنه‌ها و عرصه‌های مهم ورزشی بین‌المللی در عین حفظ پوشش اسلامی، افتخارآفرینی نموده‌اند، در تقویت روحیه زنان ایرانی می- توانست سهم مهمی داشته باشد و در مدیریت بحران ۱۴۰۱، زنان ایرانی را با گفتمان انقلاب اسلامی همراه سازد.

از طرف دیگر در بُعد سیاسی- امنیتی ایشان سعی نمودند بویژه در اوج رخدادها (یعنی پاییز ۱۴۰۱)، اهداف بیگانگان و مخالفان انقلاب اسلامی را فراتر از مساله پوشش زنان مطرح نموده و ایجاد ناامنی و تفرقه و بی‌ثباتی سیاسی را جزو این اهداف بیان نمودند. این رویکرد ایشان مبین آن است که در مدیریت بحران همواره باید ابعاد پشت پرده در وقوع و یا تشدید بحران را نیز در نظر گرفت و با رویکرد سطحی و یا احساسی به بحران‌های سیاسی نگاه نداشته باشیم. ضمن اینکه در همین حوزه، ایشان تکالیف مسئولان در حوزه حجاب و زنان را یادآور شدند و ضمن اینکه از حضور زنان در حوزه خانواده و اشتغال و اجتماع استقبال نمودند، وظایف مسئولان در حفظ و تقویت باورها و الگوهای پوشش اسلامی زنان یادآور شدند. چنین رویکردی در مدیریت بحران گویای آن بود که مردم و مسئولان در کنار یکدیگر می‌توانند چنین رخدادهایی را مدیریت بنمایند. همچنین از دل تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان پیشنهاداتی را ارائه داد که مهم‌ترین آنها، ضرورت سیاست‌گذاری در خصوص جذب حداکثری زنان به سمت گفتمان انقلاب اسلامی (فارغ از نوع پوشش)، پرهیز از جناحی کردن مسائل زنان و حجاب در جامعه، اهمیت اصالت بخشیدن به پوشش زنان به عنوان نماد فرهنگی و هویتی و اتخاذ رویکردهای مبتنی بر جهاد تبیین در خصوص چگونگی ماجراآفرینی معاندان و بیگانگان از مسائل زنان و حجاب در جامعه می‌باشد.

نمودار شماره ۲. شماتیک فهم ادراکی و تحلیل مضمون بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در حوزه زنان و حجاب در بحران ۱۴۰۱ (منبع: نگارندگان)

منابع

الف- فارسی

- آیار، زهرا، نیازی، محسن و مهرابی کوشکی، محمد (۱۴۰۳) فراترکیب نگرش جامعه ایرانی به پوشش و حجاب در پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، *دوفصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه*، (۱) ۸، صص ۶۴-۴۳.
- اخوان کاظمی، بهرام، مرادیان، جعفر و امینی، قاسم (۱۴۰۳) تبیین تحلیل گفتمانی حرام سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، *فصلنامه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی*، (۱) ۲، صص ۱۶۵-۲۰۰.
- امیری، ابوالفضل و سعادت‌اکبری، روح‌الله (۱۴۰۳) الگوی مدیریتی شهید سلیمانی در بحران داعش در عراق (مطالعه موردی: مرحله حین بحران ۱۳۹۶-۱۳۹۳)، *فصلنامه مطالعات مدیریت بحران*، ۱۶، صص ۵۲-۱۱.
- امیری، ابوالفضل و نفاوی، حمید (۱۳۹۵) عملیات روانی و تاثیر آن بر اغتشاشات شهری، *فصلنامه مدیریت بحران*، (۸۲) ۷، صص ۵۱-۲۷.
- باغبانی، غلامرضا، یعقوبی، نورمحمد و دیگران، (۱۳۹۹) تبیین الگوی مدیریت بحران اجتماعی با رویکردی امنیتی، *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، (۲) ۱۶، صص ۸۸-۱۱۷.
- برچر، مایکل و ویلکنفلد، جان‌اتان (۱۳۸۲). *بحران، تعارض و بی‌ثباتی*، ترجمه علی صبحدل، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، دسترسی در سایت farsi.khamenei.ir.
- تاره، مسعود و بیرشک، حسین (۱۳۹۸) تکلیف، *مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی*، بازیابی شده از: <https://www.cgie.org.ir/fa/article/224365/%D8%AA%DA%A9%D9%84%DB%8C%D9%81>
- جمیری، محمد و کشاورز، محمد (۱۴۰۳) تحلیل جامعه‌شناختی ناآرامی‌های خشونت‌آمیز پاییز ۱۴۰۱، *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی*، (۱) ۵، صص ۳۲۲-۲۹۷.

- جلیلی، محمد و محمدی سیرت، حسین (۱۴۰۳) تحلیل مواضع حامیان آشوب‌های خیابانی پاییز ۱۴۰۱ ایران بر اساس نظریه بحران، *پژوهش‌های سیاست اسلامی*، (۲۵) ۱۲، صص ۲۴۵-۲۶۶.
- حیدری خراسانی، محمدجواد، نوذری فردوسی، محمد و خلف‌خانی، علی (۱۳۹۲) تفاوت‌های فقه فردی و حکومتی از منظر شناخت موضوع، تکلیف و مکلف، *دوفصلنامه پژوهشنامه فقهی*، (۲) ۱، صص ۱۲۴-۱۰۹.
- خبرگزاری مهر (۱۴۰۳) اجرای طرح نور از فردا؛ اجرای یک وظیفه قانونی و یک خواست مردمی، بازیابی شده از: <https://www.mehrnews.com/news/6076245>
- خزاعی، علی، یقینی، محمود و خزاعی، مریم (۱۳۹۹) آسیب‌شناسی فرهنگی مدیریت بحران‌های اجتماعی: مطالعه موردی کرونا، *فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، (۴۱) ۱۰، صص ۱۷۲-۱۴۵.
- ذاکری، کاوه و دیگران (۱۴۰۰) بررسی سرچشمه‌های ژئوپلیتیکی بحران در بالکان با تاکید بر امنیت مسلمانان، *فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، (۴۴) ۱۱، صص ۱۹۶-۱۶۱.
- رحیمی (روشن)، حسن (۱۴۰۳)، الگوی مدیریت بحران در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای، *فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، (۵۰) ۱۴، صص ۲۳-۱.
- رستگارخالد، امیر، محمدی، میثم و نقی‌پور ایوکی، سحر (۱۳۹۱)، کنش‌های اجتماعی زنان و دختران نسبت به حجاب و رابطه آن با مصرف اینترنت و ماهواره، *فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده*، (۵۶) ۱۴، صص ۸۲-۷.
- رضایی، احمد (۱۴۰۲) واکاوی ابعاد ناآرامی‌های ۱۴۰۱ از منظر جنگ ترکیبی، *فصلنامه انتظام اجتماعی*، (۳) ۱۵، صص ۲۱۴-۱۸۹.
- روشندل اربطانی، طاهر و پورعزت، علی اصغر و قلی‌پور، آریین (۱۳۸۸) تدوین الگوی جامع فراگرد مدیریت بحران با رویکرد نظم و امنیت، *فصلنامه دانش انتظامی*، (۲) ۱۰، صص ۸۴-۶۰.
- ریاضی، وحید و دیگران (۱۴۰۰) معرفی مولفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران،

فصلنامه راهبرد دفاعی، (۱۹۷۳)، صص ۶۷-۳۷.

- زیاده‌زاده، امیر و دیگران (۱۴۰۳) بررسی مقایسه‌ای جایگاه مردم در حکومت در گفتمان ایرانی لیبرالیسم و جمهوری اسلامی، فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، (۵۷)، صص ۸۸-۵۷.

- ساوه‌درودی، مصطفی، خلیلی، ابراهیم و ملک، عباس (۱۳۹۲)، بحران‌های سیاسی و توسعه سیاسی در ایران، فصلنامه امنیت پژوهی، (۴۳)، صص ۵۹-۳۵.

- سوری، علیرضا (۱۳۹۶)، مدیریت امام خامنه‌ای در بحران‌ها؛ مطالعه موردی بحران قبل از انتخابات سال ۸۸، فصلنامه مطالعات مدیریت بحران، (۳۱)، صص ۱۵۳-۱۲۵.

- طاهری‌کیا، حامد (۱۴۰۱). رخداد زن، زندگی، آزادی و نبرد بر سر تسخیر فضا، فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، پیاپی ۶۹، (۳)، صص ۱۰۰-۶۵.

- عبدالرحمانی، رضا و سهرابی، حسینعلی (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی ارتباطات بین سازمانی متولیان حجاب و عفاف (سازمان ناجا، شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، (۹۰)، صص ۸۲-۵۷.

- عسکری، محمود (۱۳۹۹). رویکردی به ناآرامی‌های اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، (۴۰)، صص ۳۱۸-۲۷۹.

- علوی وفا، حمید، محمدی، شعیب (۱۴۰۳) واکاوی مدیریت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در مهار اغتشاشات سال ۱۴۰۱، فصلنامه مطالعات مدیریت بحران، (۱)، صص ۱۲۹-۷۷.

- عیوضی، محمدرحیم و قاسمی، محمدهادی (۱۴۰۲) راهبردهای مواجهه با تهدیدهای ناشی از قطبی‌سازی جامعه با استفاده از رویکرد آینده‌نگاری راهبردی، فصلنامه مطالعات و پژوهش-

های امنیت داخلی، (۴)، صص ۱۹۸-۱۶۸.

- فلیک، اووه (۱۳۹۰) درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.

- قبولی درافشان، سیدمحمد مهدی و محسنی، سعید(۱۳۹۴) نوآوری‌های قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ در زمینه مقررات شکلی مرتبط با دعاوی خانوادگی، *فصلنامه پژوهش‌نامه زنان*، ۶(۲)، صص ۱۳۹-۱۱۹.
- کسرای، محمدسالار و نیک‌خواه قمصری، نرگس(۱۳۸۸) جنسیت و انقلاب: نگاهی متفاوت به مشارکت زنان در انقلاب اسلامی ایران، *پژوهشنامه متین*، ۱۱(۴۴)، صص ۱۲۳-۹۹.
- کیا، علی اصغر و فقیهی‌نژاد، مهدی(۱۳۹۷) تحلیل مضمون مفاهیم ارتباطات و توسعه در مفاد برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، *دوفصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی*، ۶(۱۱)، صص ۷۱-۳۳.
- کلاتری، اسماعیل (۱۴۰۳)، شناسایی و تبیین گفتمانهای ناظر براغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی، *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی*، ۵(۱)، صص ۸۱-۵۱.
- مبینی دهکردی، علی و دیگران(۱۳۹۹) الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، ۱۸(۸۰)، صص ۵۶-۲۳.
- مبینی مقدس، مجید، عبدسرمدی، نرگس، خانمحمدی، کریم و هاشمیان، سیدمحمدحسین(۱۳۹۹) الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی با تاکید بر دیدگاه آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای، *دوفصلنامه دانش سیاسی*، ۱۶(۲)، صص ۶۴۸-۶۲۱.
- مفخمی شهرستانی، حسن، احتشامی، علی (۱۴۰۱) تحلیل امنیتی - اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱، *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۱۴(۴)، صص ۲۸-۱.
- مهدوی، محمد و سیدشرافت، الهه(۱۳۹۷) تحلیل نوع نگرش‌ها به فرهنگ حجاب و عفاف در ورزش بانوان (مطالعه موردی بانوان ورزشکار استان آذربایجان شرقی)، *فصلنامه زن در فرهنگ و هنر*، ۱۰(۲)، صص ۲۱۴-۱۹۷.

- Brecher, Michael(1993)*Crises In World Politics*, Oxford: Pergamon Press.
- Pearson, C., & Mitroff, I. (2000) From crisis prone to crisis prepared: A framework for crisis management, in:*Risk Management*, London: Routledge Press.
- Richardson, B. (1994). Socio-technical disasters:Profile and prevalence, *Disaster Prevention & Management*, 3(4),pp.41-69.

COPYRIGHTS

۲۰۲۶by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>